

HALLINTOVALIOKUNNAN LAUSUNTO 2/2013 vp

Hallituksen esitys eduskunnalle eräiden törkeiden rikosten valmistelun kriminalisoimista koskevaksi lainsäädännöksi

Lakivaliokunnalle

JOHDANTO

Vireilletulo

Eduskunta on 6 päivänä marraskuuta 2012 lähettäessään hallituksen esityksen eduskunnalle eräiden törkeiden rikosten valmistelun kriminalisoimista koskevaksi lainsäädännöksi (HE 141/2012 vp) valmistelevasti käsiteltäväksi lakivaliokuntaan samalla määrännyt, että hallintovaliokunnan on annettava asiasta lausunto lakivaliokunnalle.

Asiantuntijat

Valiokunnassa ovat olleet kuultavina

- lainsäädäntöneuvos Matti Marttunen ja lainsäädäntöneuvos Jussi Matikkala, oikeusministeriö

- poliisitarkastaja Antti Simanainen, sisäasiainministeriö
- valtiosyyttäjä Jorma Äijälä, Valtakunnansyyttäjänvirasto
- poliisitarkastaja Ari-Pekka Calin, Poliisihallitus
- rikostarkastaja Markus Välimäki, keskusrikospoliisi
- rikostarkastaja Petri Rainiala, Helsingin poliisilaitos
- asianajaja Antti Riihelä, Suomen Asianajajaliitto
- professori Kimmo Nuotio.

HALLITUKSEN ESITYS

Esityksessä ehdotetaan muutettavaksi rikoslakia, oikeudenkäynnistä rikosasioissa annettua lakia sekä voimassa olevaa ja vuoden 2014 alusta voimaan tulevaa pakkokeinolakia.

Rikoslakiin ehdotetaan lisättäväksi säännökset eräiden törkeimpien rikosten valmistelun rangaistavuudesta. Rangaistavaksi säädettäisiin tapon, murhan, surman, törkeän pahoinpitelyn, panttivangin ottamisen ja törkeän ryöstön valmistelu ja niiden tekemisestä sopiminen. Tunnusmerkistökiteijöistä säädettäisiin mahdollisim-

man tarkkarajaisesti laillisuusperiaatteen edellyttämällä tavalla.

Törkeän henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelusta voitaisiin tuomita vankeutta enintään neljä vuotta. Siihen syyllistyisi henkilö, joka henkirikoksen tai törkeän pahoinpitelyn tekemistä varten pitää hallussaan ampu- tai teräasetta tai muuta niihin rinnastettavaa hengenvaarallista välinettä taikka välinettä, joka soveltuu erityisesti käytettäväksi välineenä rikoksessa, sopii toisen kanssa tai laatii yksityis-

kohtaisen suunnitelman jonkin mainitun rikoksen tekemisestä taikka palkkaa, käskee tai muuten yllyttää toista mainitun rikoksen tekemiseen taikka lupautuu tai tarjoutuu tekemään sen.

Panttivangin ottamisen valmistelusta voitaisiin tuomita vankeutta enintään kolme vuotta. Siihen syyllistyisi henkilö, joka panttivangin ottamista varten pitää hallussaan ampuma- tai teräasetta tai muuta niihin rinnastettavaa hengenvaarallista välinettä taikka välinettä, joka soveltuu erityisesti käytettäväksi välineenä rikoksessa, valmistaa tai hankkii rikoksen toteuttamiseen tarvittavan tilan tai sopii toisen kanssa tai laatii yksityiskohtaisen suunnitelman kyseisen rikoksen tekemisestä.

Törkeän ryöstön valmistelun enimmäisrangaistus olisi kolme vuotta vankeutta. Siihen syyllistyisi henkilö, joka törkeän ryöstön tekemistä varten pitää hallussaan ampuma- tai teräasetta tai muuta niihin rinnastettavaa hengenvaarallista välinettä taikka välinettä, joka soveltuu

erityisesti käytettäväksi apuvälineenä rikoksessa, hankkii rikoksen tekemisessä tarpeellisen erityisen tiedon tai sopii toisen kanssa tai laatii yksityiskohtaisen suunnitelman sellaisen rikoksen tekemisestä.

Kaikissa ehdotetuissa valmistelurikoksissa olisi säännös, jonka mukaan henkilö olisi rangaistusvastuusta vapaa, jos vaara siitä, että rikos olisi toteutettu, on ollut muista kuin satunnaisista syistä vähäinen taikka jos henkilö poistaa oman toimintansa merkityksen rikoksen valmistelussa.

Oikeudenkäynnistä rikosasioissa annettua lakia muutettaisiin siten, että valmistelurikosten uhrin oikeudet turvattaisiin.

Pakkokeinolainsäädäntöä muutettaisiin siten, että poliisilla olisi asianmukaiset keinot mainittujen valmistelurikosten tutkinnassa.

Ehdotetut lait ovat tarkoitettut tulemaan voimaan mahdollisimman pian.

VALIOKUNNAN KANNANOTOT

Perustelut

Hallituksen esityksessä ehdotetaan eräiden törkeiden rikosten — murhan, tapon, surman, törkeän pahoinpitelyn, panttivangin ottamisen ja törkeän ryöstön — valmistelun säätämistä rangaistavaksi.

Maamme kansallisessa rikosoikeudessa pääsääntönä on pidetty, että rangaistavuus edellyttää yleensä täytettyä tekoa. Rikokseksi määritellyn tahallisen teon yritys on myös laajalti kriminalisoitu. Hallituksen esityksessä todetaan rikoksena arvioitavan tapahtumaketjun "elinkaaren" etenevän teoriassa "mielensisäisestä" suunnittelusta konkreettiseen valmisteluun, siitä edelleen yritykseen ja lopulta täytettyyn teokseen ja teon seurauksiin. Kaikkiaan ero suunnittelun, valmistelun ja yrityksen välillä voi olla tulkinnanvarainen.

Vaikka rangaistavuuden alkupisteenä on yleensä aikaisintaan yrityskynnyksen täytyminen, sisältyy voimassa olevaan rikoslakiimme (39/1889) noin 20 valmistelukriminalisointia.

Osin sääntely perustuu kansainvälisiin velvoitteisiin ja koskee erittäin ankarasti rangaistavien ihmishenkiä uhkaavien rikosten, kuten joukkotuhonnan, yleisvaarallisten rikosten ja terrorismin, valmistelua. Teon valmistelun säätäminen rangaistavaksi liittyy monissa rikoksissa valtion toimintojen suojaamiseen taikka liikenne-, raha- tai maksujärjestelmän suojaamiseen. Yksilöllisiä oikeushyviä ei ole muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta suojattu tähän mennessä ulottamalla rangaistavan teon valmistelu kriminalisoinnin piiriin.

Valiokunta toteaa hallituksen esityksen tavoin, että henkirikokset ja törkeä pahoinpitely, kuten myös törkeä ryöstö ja pankkivangin ottaminen, ovat erittäin vakavia rikoksia. Valiokunta korostaa, että tällaisiin rikoksiin on suhtauduttava vakavasti niiden hengelle ja terveydelle aiheuttaman uhkan vuoksi. Ne ovat myös omiaan aiheuttamaan turvattomuuden tunnetta kansalaisten keskuudessa. Hallintovaliokunta pitääkin tärkeänä hallituksen esityksessä ehdo-

tettujen törkeiden rikosten valmistelun kriminalisoinnista. Valmistelun säätämistä rangaistavaksi on pidettävä yhteiskunnassamme ennen kaikkea oikeudenmukaisuuskysymyksenä.

Hallituksen esityksestä ilmenee eräiden viime aikaisten rahankuljetusauto- ja kultasepänläkeryöstöjen tutkinnassa paljastuneen, että ainakin osa tekijöistä on tullut ulkomailta suorittamaan korvausta vastaan toimeksi saamansa ryöstön. Näille tapauksille on ollut tyypillistä erityinen suunnitelmallisuus, jota on ilmentänyt tekijöiden varustautuminen ampuma-asein, anastetuin kulkuneuvoin sekä muilla ryöstön tekemisessä tarpeellisilla välineillä. Toiminnalle on ollut ominaista järjestäytyminen rikoksen tekemistä varten ja tietyn asteinen ammattimaisuus. Valiokunta viittaa lakiehdotuksen laajemman taustoituksen osalta hallituksen esityksen perusteluissa lausuttuun.

Sen lisäksi, että valmistelukriminalisoinnit ovat perusteltuja oikeudenmukaisuuden kannalta, kysymys on myös poliisin keinoista puuttua entistä tehokkaammin valmistelutyyppiseen toimintaan riittävän varhaisessa vaiheessa. Sekä voimassa olevaan poliisilakiin (493/1995) että vuoden 2014 alusta voimaan tulevaan uuteen poliisilakiin (872/2011) sisältyy säännöksiä, jotka tähtäävät rikosten ennalta estämiseen. Lisäksi tarvitaan kuitenkin myös käsittelyssä olevaan hallituksen esitykseen sisältyviä rangaistussäännöksiä ja toimivaltuuksia. On tärkeää, että hallituksen esitykseen sisältyvien törkeiden rikosten valmistelun tullessa rangaistaviksi poliisin käyttöön tulevat samalla esitutkinta- ja pakkokeinolainsäädännön mukaiset toimivaltuudet.

Asiantuntijakuulemisissa on noussut esiin myös törkeän kiristyksen sisällyttäminen rangaistavaksi säädettäviin valmistelurikoksiin. Törkeä kiristys on erityisesti järjestäytyneen rikollisuuden käyttämä varallisuuden hankkimismuoto, jota on toteutettu jopa täysin tekaistuilla velkomuksilla. Järjestäytyneille rikollisryhmille on tyypillistä ryhmien sisäinen tiukka hierarkia, joka perustuu sääntöjen noudattamiseen. Sääntöjen rikkomisesta seuraa yleensä ankara rangaistus. Ominaista tällaisten ryhmien toiminnalle on myös, ettei teosta tosiasiaa päättänyt

henkilö välttämättä osallistu varsinaisiin rikos-toimiin millään tavoin. Tällaisissa yhteyksissä nousevat keskusteluun niin sanotut liivijengit. Valiokunta pitää tärkeänä, että yhteiskunta puuttuu tehokkaasti erimuotoiseen järjestäytyneeseen rikollisuuteen. Tehokkaalla ja varhaisella puuttumisella on valiokunnan mielestä myös ennalta estävä vaikutus. Tässä yhteydessä valiokunta ei kuitenkaan ehdota kriminalisointien laajentamista siitä, mitä hallituksen esityksessä on ehdotettu. Käsillä olevassa periaatteellisestikin merkittävässä lakiehdotuksessa on näin sääntelyn ensi vaiheessa syytä pitäytyä valmistelun kriminalisoinneissa rikoksiin, joiden rangaistusmaksimi on vähintään kymmenen vuotta vankeutta. Hallituksen esityksessä ehdotetut valmistelurikokset ovat myös tekoja, joissa on kysymys välittömästä hengen tai erittäin vakavasta terveyden vaarasta. Joka tapauksessa keskustelua on syytä jatkaa saatavien kokemusten pohjalta esimerkiksi törkeän kiristyksen valmistelun säätämisestä eri yhteydessä rangaistavaksi.

Valmistelun kriminalisointiin liittyy useita oikeudellisesti merkittäviä kysymyksiä. Näihin kuuluu kysymys rikoksen näyttämisestä toteen. Valmistelutoimien tekemisessä ei ole vielä kysymys rikostunnusmerkistössä kuvatun täytäntöönpanotoimen aloittamisesta. Tässä vaiheessa rikoksentehtäjän tarkoitus — subjektiivinen puoli — korostuu enemmän kuin yrityksen kohdalla. Kuten hallituksen esityksestäkin ilmenee, kysymys on käytännössä siitä, mitä tekijä suunnittelee tiettyä toimenpidettä tehdessään. Rikostavastuun syntyminen edellyttää aina myös tietynlaisia objektiivisesti havaittavia ulkoisia tekoja, koska pelkästä ajattelusta ei voida rankaista. Valiokunta katsoo, että tunnusmerkistötekijöiden laatimisen haasteellisuudesta huolimatta esitykseen sisältyvät valmistelurikosten tunnusmerkit on laadittu tarkkarajaisesti eri oikeusperiaatteet ja sääntelytarve huomioon ottaen.

Asiantuntijakuulemisissa hallintovaliokunnan saama palaute on ollut hyvin myönteistä. Hallituksen esityksen peruslähtökohtia on kannatettu laajalti. Joissakin lausunnoissa on esitetty lakiehdotuksen yksittäisiin pykäliin ja niiden perusteluihin muutoksia. Tämä on ymmärrettä-

HaVL 2/2013 vp — HE 141/2012 vp

vää, koska käsiteltävänä on periaatteellisesti merkittävä lainsäädännön muutoshanke, joka edellyttää punnintaa eri suuntiin vaikuttavien tekijöiden välillä. Yhteenvedona valiokunta toteaa saamansa selvityksen ja hallituksen esityksen perusteella, että se pitää esitystä tarpeellisena ja tarkoituksenmukaisena. Hallintovaliokunta

puoltaa hallituksen esityksen hyväksymistä muuttamattomana.

Lausunto

Lausuntonaan hallintovaliokunta esittää,

että lakivaliokunta ottaa edellä olevan huomioon.

Helsingissä 12 päivänä maaliskuuta 2013

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa

pj. Pirkko Mattila /ps
vpj. Maarit Feldt-Ranta /sd
jäsen. Heikki Autto /kok
Jussi Halla-aho /ps
Rakel Hiltunen /sd
Reijo Hongisto /ps
Elsi Katainen /kesk

Timo V. Korhonen /kesk
Markus Lohi /kesk
Outi Mäkelä /kok
Markku Mäntymaa /kok
Osmo Soininvaara /vihr
Ulla-Maj Wideroos /r
vjäs. Anne Holmlund /kok.

Valiokunnan sihteerinä on toiminut

valiokuntaneuvos Ossi Lantto.